

Bizonytal esmérem... 18/17 Nagy irgalmas-
ságod de biztat engemet *jav.*: Csak irgalmasságod
biztatja szívemet – Ld.: mint fent.

48/17 És ajánlja *jav.*: Ajánlja is Ld.: mint fent.

Lelekemnek hozzád való... 3/17 bűnöm *jav.*: két-
ség – Ld.: mint fent, a javítást a cím is támogatja.
5/18 erős *jav.*: kegyes – Ez a hely is a kolozsvári
és lőcsei kiadáscsoport alapján javítva, a javítást a
szakasz szövegösszefüggése is indokolja.

27/18 sok *jav.*: nagy – A kolozsvári és lőcsei
kiadásban található a javított alak.

Menyei seregek... 17/25 való *jav.*: úszó – A
javasolt változat egyedül Kassai András nyomtat-
ványában (1644, szövegkiadás ItK 1911.
357–365. l.) és az Erdődy-énekeskönyvben (ItK
1978. 84. l.) található. (Vö. még Stoll Béla: i. m.
457. l. és 460. l., de az utóbbi helyen Buchanan
helyett Bézát kell érteni.) A javítást az indokolja,
hogy a vers mintájában, Béza zsoltárparafrázi-
sában a megfelelő rész – traicitis: 'áthasít' –
inkább valószínűsíti az „úszó”, mint az ennél
szürkébb, mozdulatlanabb „való” jelentést. A két
alak a korabeli írásképen egyébként rendkívül
hasonlított, könnyen összetéveszthető volt.

21/25 nyárban fejező *jav.*: nyárban is felyhős –
Ezt a javítást is a Kassai féle szöveg alapján java-
soljuk, a forrással való összevetés – „Montes
aeris nubibus aemuli” – eldönti a kérdést.

26/25 kik lakoztok *jav.*: ti kik laktok – A lőcsei
és kolozsvári kiadás alapján. A rendezetlen kiadá-
sok e vers vitás helyeinél rendre romlott válto-
zatot adtak, semmi sem indokolja, hogy szöve-
gükhöz ennek ellenére ragaszkodjunk.

37/26 ez *jav.*: ő – Ld.: mint fent.

41/26 néki *jav.*: az ő – A vers szóhasználatában
nemigen figyelhető meg szabályszerűség az
istenre vonatkozó „az Úr”, „az ő”, „néki” ki-
fejezések előfordulásában. A fenti helyen a bécsi
kiadásban „néki”, a lőcseiben és a kolozsváriiban
„az Úr”, a Kassai András féleiben „az ő” változat
olvasható; közülük a választás azért esett az

utóbbira, mert egyrészt az előző példák alapján
feltételezhető, hogy Kassai nyomtatványa őrizte
meg a hiteles alakot, másrészt ez stilisztikailag
egy hajszállal jobban illik a szövegbe.

Ó én kegyelmes Istenem... 6/27 gyakran *jav.*:
sokszor – A javítás a lőcsei és a kolozsvári kiadás
alján történt.

8/27 im lám *jav.*: – Ld.: mint fent.

27/28 Vetél engem gyötrelmére *jav.*: Vetettél bút
én fejemre – Ld.: mint fent, a Bocskor kódexben
is így, és vö. a következő szakasszal!

Végtelen irgalmú... 6/29 vétkeket *jav.*: bűnö-
met – A kolozsvári és lőcsei kiadás alapján javítva.

14/29 te pedig *jav.*: pedig te – Ld.: mint fent.

20/29 Élelmit elmémet *jav.*: vigasztald lelkemet
– Ld.: mint fent.

30/30 töredelmességgel *jav.*: töredelmes szívvel –
Ld.: mint fent.

6/24/41 Most ha így vagyok, és az történnék *jav.*:
Most ha így volnék, az is történnék – Ezt a
javítást korábban Stoll Béla javasolta, vö. ItK
1974. 454. l.

10/28/45 Ez a sor a kódexben egy szótaggal több
a kelleténél, ezen a kiadó úgy segít, hogy Stoll
Béla javaslatának megfelelően elhagyja az *ő* szót.
Szerintem – Stoll idézett cikke ezt a változatot is
említi – célszerűbb az *e* kérdőszócska elhagyása,
azaz a sor így alakul: „Hát meggyek? ellene
vétek? *ő*, azt sem lehet, mert szánom.”

Végezetül egy harmadik jegyzéket is össze-
állíthatnánk, itt lehetne felsorolni azokat a
helyeket, ahol megállapítható, hogy a közölt
szöveg valószínűleg nem hiteles, viszont kellően
megindokolt szövegjavításokra nem tudunk javas-
latot tenni.

Értékes munka Horváth Iváné, csak sajnálni
lehet, hogy az alacsony példányszám miatt
kevesek juthattak hozzá. Balassi verseinek eddigi
legjobb kiadása ez, tanulmányi megszívlelendők.

Kőszeghy Péter

Zoványi Jenő: Magyarországi protestáns egyház-
történeti lexikon. 3. jav. és bőv. kiadás. Szerk.
Ladányi Sándor. Budapest, 1977, A Magyar-
országi Ref. Egyház Zsinati Irodájának Sajtó-
osztálya. 712 l.

Zoványi Jenő 1957-ben elfogadta a történet-
tudományok doktora címet a Tudományos
Minősítő Bizottságtól, mert amint egy levelében
írta, „kibőjtölte”. A magyar múlt kutatói is

ugyancsak kibőjtölték a „Zoványi Lexikon” meg-
jelenését. A most megjelent mű ugyan a címlap
szerint már a 3. kiadás. A valóságban azonban az
első kiadásnak tekintett előzmény még a század-
fordulón jelent meg, e Lexikonnak az elő-
munkálatait tartalmazta. A második kiadás
1940-ben, kézirat gyanánt csak 40 példányban
került a szakemberek kezébe. Még az Akadémia
Könyvtárába se jutott belőle példány. Révész
Imre szorgalmazta leginkább az új kiadás meg-

jelentetését. Ő ismerte ugyanis legjobban a szerző fáradhatatlan munkálkodását, a Zoványi haláláig (1958) naprakész kézirat nélkülözhetetlen tudományos értékét.

A szabatos cím pontosan tájékoztat a Lexikon anyagáról. A protestáns egyháztörténet és egyházszervezet ökonomiával válogatott és szerkesztett cikkei tartalmazza a kezdetektől Zoványi haláláig, 1958-ig. A szerző ugyanis élete végéig javíttatta, egészítette műve kéziratát. A cikkek tárgyi részéhez pontos irodalomjegyzék csatlakozik.

A történelmi Magyarország egész területére kiterjeszkedő földolgozás nélkülözhetetlen segéd-könyvét kapjuk itt, akár irodalomtörténeti, akár történettudományi kutatásaink során. A régi magyar irodalom kutatója méltányolja a fegyelmezett arányosságot, de ugyanakkor sóvárogva gondol arra, hogy ha Zoványi a tanulmányaiban és más műveiben föltárt adatait is bedolgozhatta volna a Lexikonba, akkor milyen egyszerű kézikönyvvel rendelkezünk. Részben elvégezte ugyan ezt a munkát az ezúttal valóban hálás utókor azzal, hogy a Lexikon kiadásával egyidőben jelentette meg Zoványi Egyháztörténetének kéziratban maradt második kötetét. (A magyarországi protestantizmus 1565–1600-ig. Bp. 1977. Humanizmus és Reformáció 6.)

Úgy hisszük, nagyon is Zoványi Jenő szellemében vetjük föl itt egy az elkövetkező években talán megvalósítható adattár tervét. Az utóbbi két évtized a régi magyar irodalom emlékeinek föltárásában nagyon sok eredményt hozott. Az új adatokat áttekinteni vagy fölkutatni nagyon nehéz dolog. A Régi Magyar Nyomtatványok anyaga, az RMKT új kötetei, a Herepei Adattár, a külföldi egyetemeket látogató magyar diákok adatai, mongráfiák, folyóiratok közleményei alapján lehetne talán egy igen sok kérdésre választ adó, rugalmas régi magyar adattárat létesíteni. A XV–XVI. században nálunk a kéziratos írásbeliségnek ritkán volt témája az irodalom. A magyarországi igen nagymértékű irat és könyvpusztulás következtében még nagyon sok a magányos, szórványos adat. Iróink ismert pályaképe hézagos. Szerző nélküli művek egész sorát ismerjük a XVI. századból. Egy pontos mutatórendszer a sokhelyütt fölbukkant adatokat összehozná és mindenfajta társadalomtudományi kutatómunka alapjává, támaszává lehetne.

Visszatérve Zoványi Lexikonára, még a kiadás körülményeiről ejtünk szót. Révész Imre fáradozásáról már volt szó, az új kiadás előszavában erre illendően történik is hivatkozás. Ő írta az

előző kiadásról: „A református egyházi főhatóság, amely ennek a lexikonnak ügyét kezébe vette, bölcsen cselekedett, amikor Zoványinak 1938-óta kész kéziratát így, külön kiadta”. Ez ugyanígy áll a bővített, új kiadásra is. Áldozatos fáradozás a más szellemi munkáját közreadni. Nehéz megtalálni a helyes utat, amely a szerző kézírása iránti tisztelet és az időközben előrehaladt tudomány eredményei között föllelhető. Nehéz éppen ilyen önmagával szemben is igényes szerzőre tekintve, a törlő vagy pótló kéznek helyet adni. Mégis épp az óvó kegyelet készítet olykor simításokra. Úgy hisszük, a Zoványi kötetek közreadója, Ladányi Sándor megtalálta a helyes utat is, a beavatkozás mértékét is.

Ritoókné Szalay Ágnes

Gvadányi József: Egy falusi nótáriusnak budai utazása. — Rontó Pál. Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Julow Viktor. A jegyzetszótár Deme Zoltán munkája. Bp. 1975. Szépirodalmi K. 434 l.

Az iskolai oktatásból kiszorult irodalomtörténeti értékeket a feledéstől alig lehet megmenteni. Gvadányi József is azok közé a szerzők közé tartozik, akiktől a fiatalabb korosztályok legjobb esetben is éppen csak hallottak. A Szépirodalmi Könyvkiadó hivatást teljesített tehát, amikor az író születésének 250-ik évfordulója alkalmából figyelmet érdemlő külső köntösből, kitérő bevezető tanulmánnyal és gazdag jegyzetszótárral olyan könyvet adott a mai olvasó kezébe, mint a szóban forgó Gvadányi-kötet.

Az irodalomtörténetírás figyelme a felszabadulást követő esztendőkből egy ízben összpontosult Gvadányira. Az újraértékelési törekvések során, 1951-ben született meg az első, meglehetősen szerencsétlenül sikerült hagyománymentés, Geréb László önkényes anyagkezelésre épülő írása *Gvadányi József halálának 150. évfordulójára*. (Csillag, 1951. 10.) Szauder József polemikus hozzászólása (Csillag, 1951. 12.) és Barta János vitázó cikke (Irodalomtörténet, 1951. 4.) korrigálta a hibás képet. Az eltelt negyedszázad történelmi és irodalomtörténeti kutatásai, valamint a műelemzés szempontjainak gazdagodása azonban indokoltá tették egy új Gvadányi-tanulmány létrejöttét. Nemcsak mint bevezetést a nagyközönség számára, hanem mint az eddigieknél pontosabb, korszerű irodalomtörténeti érték meghatározást is.

Julow Viktor 65 oldalas tanulmánya mindkét említett követelménynek igen színvonalasan felel